

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

ΛΟΓΟΙ ΔΥΟ

ΕΚ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΣΥΜΠΕΠΛΗΡΩΜΕΝΗ

«Καὶ γὰρ ἔσχατος ἐγρύπνησα ὡς καλάμωμένος
ἐπίσω τρυγητῶν ἐν εὐλογίᾳ Κυρίου ἔφθασα, καὶ
ὡς τρυγῶν ἐπλήρωσα ληνόν».

(Σοφ. Σειρ. λ', 16.)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τοὺς περιωθέντας δύο λόγους τοῦ βασιλέως Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τὸν τε *Περὶ φιλομαθίας* καὶ τὸν *Περὶ τῶν τριῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων* ἐκδίδουσι κατὰ τὸ δεύτερον ἐξάμηνον τοῦ παρεληλυθότος ἔτους ἐν τῷ ἐβδόμῳ τεύχει τοῦ *Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, προὔτιζα ὡς ἐν προλόγῳ τὰ ἑξῆς :

«Μεταξὺ τῶν ἐκ τῶν κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἱερῶν μονῶν ἀποκομισθέντων εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην χειρογράφων βιβλίων εὑρήται καὶ ἓν, ὑπερσχήματος ὄν 800 καὶ ἐκ φύλλων 103 συγκείμενον, καλῶς δὲ γεγραμμένον περὶ φθίνουσας τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, περιέχει τὰ ἑξῆς :

Φύλ. 1-60. *Ἐπιτομὴν τῶν ἱερῶν καὶ θείων Κανόνων*. Γέγονε δὲ παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ νομοφύλακος καὶ κριτοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου (Ἔστι δὲ ὁ καινῶς γνωριζόμενος *Νομοκάρων*).

Φύλ. 61-63. Ἄγραφα.

Φύλ. 64. *Περὶ βιβλίων τῆς θείας Γραφῆς γνησίων καὶ κόθων*.

Φύλ. 65-90. *Ἐρωτήσεις τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξαν-*

δρείας κυροῦ Μάρκου, καὶ ἀποκρίσεις ἐπ' αὐταῖς τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀρτιοχείας κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βαλαμών, κτλ.

Φύλ. 91-96. Τοῦ Βλεμύδου (sic) κυροῦ Νικηφόρου Προόμιον εἰς τὸν Ψαλτήρα.

Φύλ. 97. Ἄγραφον.

Φύλ. 98-102. Τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κυροῦ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ Λόγον Περὶ φιλομαθίας εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα κυρὰν Θεοδώραν τὴν Καντακουζηνήν.

Φύλ. 102-103. Τοῦ αὐτοῦ βασιλέως κυροῦ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα κυρὰν Θεοδώραν τὴν Καντακουζηνήν Περὶ τῶν τριῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων.

Ταῦτά εἰσι τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα. Ἄλλὰ τοῦ δευτέρου Λόγου τοῦ Ματθαίου ἡ συνέχεια δυστυχῶς κεκολλώσεται ὑπὸ χειρὸς βεβήλου, πέντε καὶ ἥμισυ τετράδια ἢτοι 44 φύλλα ἀποσπασάσης ἐκ τοῦ τέλους τοῦ βιβλίου, ἐν οἷς τίς οἶδεν ὅποια ἄλλα περιείχοντο λόγου ἄξιαι εἴτε αὐτοῦ τούτου τοῦ Ματθαίου εἴτε ἑτέρου τινός.

Τῶν Καντακουζηνῶν ὁ οἶκος ὑπῆρχεν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν εὐγεγονότων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Οἱ εὐγενεῖς Καντακουζηνοὶ» λέγει ὁ ἱστορικός Γεώργιος Παχυμέρης¹. Ὁ δὲ πρῶτος, ὃν ἐξ ἱστορίας γινώσκομεν, καὶ οἶονεὶ ὁ γενάρχης τοῦ οἴκου τούτου, ἦκμαζε περὶ ταυτεῶσαν τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα, εὐδοκίμως ἐν διαφόροις μάχαις ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ Ἀλεξίου Δ' τοῦ Κομνηνοῦ². Ὁ ταῖνον Ματθαῖος, περὶ οὗ ὁ λόγος, υἱὸς ἦν πρωτότοκος τοῦ ἐν ἔτει 1341-55 αὐταρχήσαντος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀγὴρ παιδείας εὖ ἤκων, ὡς τὰ περιλιπούμενα τῶν συγγραφέων αὐτῷ μαρτυροῦσι. Σύζυγον δ' ἔσχεν Εἰρήνην θυγατέρα τοῦ δεσπύτου Δημητρίου Παλαιολόγου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ θυγατέρα Θεοδώραν, πρὸς ἣν καὶ προσφωνεῖ τοὺς ἀνωτέρω σημειωθέντας νῦν δ' ἐκδιδομένους δύο Λόγους. Τὴν Θεοδώραν ἀνέθρεψε καὶ ἐξεπαίδευσεν ἢ πρὸς πατρὸς προμήτωρ αὐτῆς Εἰρήνη, ἢ πρὸς τὸ μοναχικὸν σχῆμα τὴν βασιλικὴν ἀμείψασα προφύραν καὶ Εὐγενία μετονομασθεῖσα, ἥτις ἐμόναζεν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπικαλουμένῃ τῆς Μάρθας, τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ Καντακουζηνῷ ἐκ πατρῶου κλήρου διαφερούση³.

¹ Τόμ. Δ', σελ. 65.

² Ἀν. Κομν. Ἀλεξιάδ. ΙΑ'—ΙΓ'.

³ Καντακουζ. Δ', μβ' καὶ με', σελ. 877 καὶ 892.—Νικηφ. Γρηγορ. ΙΘ', ια', σελ. 244. Ἦν δὲ ἡ Μάρθα, ἢ πρὶν ἢ ἀποκαρῆ μοναχῆ Μαρία καλουμένη, ἀδελφὴ

Ταῖς τοῦ πατρὸς ἐνεργείαις βασιλεὺς ἀνγκορευθεὶς ὁ Ματθαῖος, συγκατανεύσει (ἀέκοντί γε θυμῷ) καὶ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου (1341-91), τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπ' ἀδελφῆ, ἐστέφθη ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως φωκθεὶς ὡς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τεκταινόμενος μετ' ἄλλων τινῶν Βυζαντιῶν, συλλαμβάνεται καὶ πρῶτα μὲν ἐν διαφόροις περιορίζεται τόποις, εἶτα δ' ἐξαναγκάζεται τὴν βασιλείον ἀποθέσθαι ἀξίαν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν βασιλίδων, συμπαραισταμένων τῶν τε συγκλητικῶν καὶ τῶν πατριαρχῶν Καλλίστου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Λαζάρου Ἱεροσολύμων σὺν τῷ λοιπῷ κλήρῳ. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ μοναχικὸν ὑποδυθεὶς τριβῶνιον ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἀγιώνυμον ὄρος τοῦ Ἄθω, ἐνθα εἰς τὸ συγγράφειν ἐπέδωκεν ἐκυτόν. Ἐκ τῶν συγγραφεύων δ' αὐτῷ γνωστῆ ἐστὶν ἡ εἰς τὸ Ἄσμα Ἀσμάκων τοῦ Σολομῶντος Ἐξήγησις αὐτοῦ, ἣν πρῶτος ἐξέδωκε Βικέντιος ὁ Ρικάρδος ἐν Ῥώμῃ τῷ 1624, ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Migne ἐν τόμῳ PNB¹, σελ. 997 κ. ἐφ. τῆς Ἑλλην. Πατρολογίας. Πλὴν δὲ τούτου, ἐν ἀρχαίῳ τινὶ καταλόγῳ χειρογράφων τῆς ἐν Πάτρῳ σεβασμίας μονῆς, ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς καρδινάλιως Ἀγγέλου Μαίου δημοσιευθέντι ἐν τόμῳ Γ' τῆς Νέας Βιβλιοθήκης τῶν Ματέρων (Bibliotheca Nova P. P.) ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1205 οὐατικαυαίου κώδικος, μνημονεύεται ἐν ἀριθ. Θ' καὶ Ἐξήγησις τοῦ αὐτοῦ Ματθαίου εἰς τὴν Σοφίαν Σολομῶντος¹, ἥτις ὅμως οὐκ ἀπεσώθη

μὲν Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου, σύζυγος δὲ τοῦ μεγάλου δρουστικῶν Νικηφόρου τοῦ Ταρχανειώτου, ἐν στρατιώτην καλὸν καὶ ἀγαθὸν στρατηγὸν καλεῖ ὁ Διοπολίτης [λς', σελ. 60. — Πρὸβλ. καὶ Παχυμ. εἰς Μιχ. Παλαιολ. Α', ιβ', σελ. 33, καὶ Δ', ιη'-ιβ', σελ. 292-3]. Ἄδηλον δὲ ποῦ ἔκειτο ἡ ἐπώνυμος αὐτῆς μονή· ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμοῦ φίλου Β. Α. Μυστακίδου σημειούμενα ἐν σελ. 10-13 τῶν σπουδαίων Περὶ Κορυούτσου Ἱστορικῶν Εἰδήσεων αὐτοῦ, τῶν ἐναχχοσ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκδοθεισῶν, πολλὴν παρέχουσι τὴν πιθανότητα ὅτι ἔκειτο κατὰ τὸν Ἀνάπλου, καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τῷ προαστείῳ Ἐρηοκρήνῃ (Κορυούτσου).

¹ Ὁ περὶ αὐτοῦ ὁ λόγος κατάλογος, ὃν καὶ ὁ Migne μετέληψεν ἐν τόμῳ ΡΜΘ', σελ. 1058 τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου (1355) γενόμενος, φέρει ἐπιγραφὴν τοιαύτην: «Πίναξ τῶν ἐν τῇ σεβασμίας μονῇ τῆς τῆσου Πάτρῳ ἀξιολογωτέρων εὕρισκομένων βιβλίων», καὶ περιλαμβάνει ΝΗ' μόνον τεύχη. Ἐν δὲ ἀριθ. ΝΗ' τέτακται καὶ τὸ ἐξῆς: «Λόγοι Σωκράτους, ὃν ἡ ἀρχή. Εὐθύφρων ἢ Περὶ ὄσιου.—Τί νεώτερον, ὃ Σώκρατες ἄχρη τοῦ: Μόνων ἢ Περὶ ἀρετῆς.—Ἐχει μοι εἰπεῖν». Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περίπυστον χειρόγραφον τῶν Πλάτωνος Διαλόγων μετὰ Σχολίων, τὸ καὶ ἀρχαιότερον πάντων τῶν σωζομένων ἀντιγράφων τοῦ θεοῦ φιλοσόφου, ὃπερ συληθὲν τῷ 1801

ἄχρις ἡμῶν. Συνέγραψε προσέτι καὶ *Παραινέσεις Σωτηρίου* (*Monita Salutaria*) κατὰ Φαβρίκιον¹, κατὰ δὲ Καβατον² *Μοναστικάς* (*Solitaria*), μήπω εἰς φῶς προελθούσας. Τῶν δὲ προκειμένων Λόγων οὐδαμοῦ, ὅσον ἐγὼ οἶδα, γίνεται μνεία. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ δημοσιεύων αὐτοὺς παρίημι τοῖς φιλοσοφοῦσι τὴν περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν κρίσιν».

Ἐκ τῆς μοναστηριακῆς βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Ἐδουάρδου Κλαρκίου (Clarke) τεθησαύριστα νῦν ἐν τῇ τοῦ Ὁξονίου βοδληϊανείᾳ βιβλιοθήκῃ. Ἡστί δὲ σχήματος τετάρτου μεγάλου, μήκους μὲν 0,34, πλάτους δὲ 0,23 γ. μ., ἐκ φύλλων 420 συγκείμενον, ἐν τέλει δὲ φέρον τήνδε τὴν σημείωσιν: «Ἐγγράφη χειρὶ Ἰωάννου καλλιγράφου ἐπιτυχῶς Ἀρέθα διακόνου Πατριῆ τομισμάτων βυζαντίων δέκα καὶ τριῶν, μηνὶ Νοεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος ιδ', ἔτει κόσμου 508' (ἴ 895), βασιλείας Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου υἱοῦ Βασιλείου τοῦ ἀειμνήστου». Δικαίαν ἀγκυρακτῆσεως κραυγὴν ἐβόησεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τῇ *Ἀκολουθίᾳ τῶν Ἀποσχεδίων στοχασμῶν* αὐτοῦ [Ἰσοκρ. τόμ. Α', σελ. λε'] ἐπὶ τῇ ἀπαλλοτριώσει τοῦ ἀτιμῆτου τούτου κειμηλίου τῆς ἀρχαιότητος: ἐκ δὲ τοῦ ψυχικοῦ αὐτοῦ βρασμοῦ παρεναχθεὶς ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ, ἀδικωτάτην ἐξετόξευσε μομφὴν κατὰ τῶν ἐν Πάτμῳ καὶ Ἀθῶν ἀνθρώπων τὸν τότε χρόνον ἐλληνικῶν σχολῶν ἐν αἷς λέγει: «Καὶ ὅμως αἱ δύο πηγαὶ τῶν καλῶν τούτων γραμματιῶν ἐγέννησαν ἄλλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πολυτιμὰ τῆς ἀντίγραφᾶς, καὶ ἐπρόδοσαν εἰς ἔθνος ἄλλότριον, διὰ πολλὰ ὀλίγον ἔσως ἀργέριον, τὰ προγονικὰ κτήματα». Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ ἢ ὁ Ἀγγλὸς περιηγητῆς ἐσυλαγῶγει τὰς μοναστηριακὰς βιβλιοθήκας, εὐθύνονται δὲ διὰ τοῦτο αἱ μακρὰν τῶν μονῶν κείμεναι δύο ἐκεῖναι περιόδου τοῦ γένους σχολαί; Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ λόγου γενομένου, δεόν τὴν μέχρι τοῦ νῦν ἀγνοουμένην ἀλήθειαν τοῦ πράγματος ἐξαιρεῖν. Καὶ δὴ λέγομεν, ὅτι οἱ κατὰ τὰς πονηρὰς ἐκείνας καὶ βαρυστόνους ἡμέρας τὰς τοῦ τουρκικοῦ κράτους χώρας περιηγούμενοι ἐπίσημοι ξένοι, τῇ τῶν οἰκείων πρέσβειων αἰτήσῃ, οὐ μόνον σουλτανικῶ ἐφωδιάζοντο φερμανίῃ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας τῶν καλουμένων *μπαμπασιραίων* ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνοδεύοντο, προσωπικῆς τε ἀσφαλείας χάριν καὶ εὐχερῆστερα τῶν αἰτημάτων αὐτῶν διεξαγωγῆς. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Κλάρκιος (καθ' ἣ ἔχω ἀκούσας ἀπὸ στόματος τῶν γεραιτέρων τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς, τῶν καὶ αὐτοπτῶν γενομένων τοῦ πράγματος) εἰς Πάτμον κατάρκας, καὶ τοὺς τῆς μονῆς προϊσταμένους ὁρῶν ἀνευδότης ἔχοντας πρὸς πλήρωσιν τοῦ οἰκείου ἐφετοῦ, τῇ τῶν συνοδευόντων αὐτῶ δύο τῆς ἐξουσίας ὀργάνων βία καὶ ἐπιναστικῶ ἐχρήσατο. Οἱ δὲ, εἰς τὴν ὑπεσχημένην αὐτοῖς γενναίαν ἀποβλέψαντες φιλοδοξίαν (τοῦτο δὴ τὸ ὑπεράγαν κέφιλημένον τοῖς Τούρκοις *μπαχταῖς*) οὐδὲν εἶχον τὸ ἐμποδῶν εἰς διάπραξιν τῆς ἱεροσυλίας, προκειμένου μάλιστα περὶ βιβλίων τῶν ἀπίστων, μηδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ παχυλὰ περιεχουσῶν ψεύδη κατὰ γὰρ τὰ δόγματα τοῦ μαμαθανισμοῦ, πᾶσα ἡ ἀλήθεια ἐν μόνῳ τῷ Κορανίῳ ἐστὶν ἀποτεθησαυρισμένη. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἀπεσυλήθησαν ὑπὸ τοῦ Κλαρκίου τὰ πατριακὰ χειρόγραφα.

¹ Biblioth. Græc. τόμ. Ζ', σελ. 793. Harles.

² Script. Eccles. Histor. Liter. τόμ. Β', Append. σελ. 55.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω προῦλογιζόμεθα. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης ἐλλογιμώτατος καθηγητῆς Κάρολος Δαβῶρος (De Boor), ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἰδίας τοῦ σοφοῦ τῆς Γερμανίας γόνου χαρακτηριζούσης ἀγαθῆς προαιρέσεως πρὸς μετάδοσιν πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἔξουχα δὲ τῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἀναγομένων, ἐπέστειλέ μοι πρὸ μικροῦ ἀνακοινοῦμενος εὐμενῶς, ὅτι καὶ τῇ βασιλικῇ τοῦ Βερολίνου βιβλιοθήκῃ, ἧς τὸν κατάλογον εἶχεν ἤδη ἐκπονήσας, δικτῆρεῖται χειρόγραφον τῆς ΙΗ' ἐκκτοντκατηρίδος, σχήματος τετάρτου, ἐκ φύλλων 273 συγκείμενον, ἀριθμὸν δὲ φέρων 63, ἐν ᾧ, πρὸς τοῖς ἄλλοις διαφόρων συγγραφέων πανήμασι, περιέχονται καὶ οἱ δύο οὗτοι λόγοι τοῦ Καντακουζηνοῦ, οὗ μικρὸν ἐκ τούτου χερῶν ἠσθόμενα, ἔτε δὴ ὀλομεροῦς ἀνευρεθέντος νῦν τοῦ ἠκρωτηριασμένου δευτέρου Λόγου. Ἔστι δὲ ὁ μὲν πρῶτος κεκολοβωμένος ἐκ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὰ πέντε περίπου ἐκτημόρια, ὁ δὲ δεύτερος εὕρηται εὐτυχῶς πλήρης. Ὡστε κατ' ἀγαθὴν συγκύρησιν, ἐκ μὲν τοῦ βερολινείου χειρογράφου συμπληροῦται τὸ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης, ἐκ τούτου δ' αὖ ἐκεῖνο.

Μεταστειλάμενος τοίνυν ἐκ Βερολίνου ὁ σοφὸς καθηγητῆς τὸ περὶ οὗ λόγος χειρόγραφον, οὐ μόνον προφράνως ἔσχεν ἀντιβολὴν ποιήσασθαι πρὸς τὸ τοῦ ἡμετέρου κείμενον καὶ πάσας τὰς διαφορούσας γραφὰς σημειώσασθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ βεβήλου χειρὸς ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου τεύχους ἐκκοπὴν ἐπιμελῶς ἀντιγράψαι, ἃ δὴ καὶ καλοκἀγχῆως ἀπέστειλέ μοι, προκαλέσας οὕτω τὴν παροῦσαν συμπεπληρωμένην καὶ κατὰ λόγον δικαίου αὐτῷ ἀνατιθεμένην τῶν Λόγων ἔκδοσιν.

Καὶ αἱ μὲν τοῦ βερολινείου χειρογράφου γραφαί, ὡς καὶ ὁ ἀγαστός ἀνὴρ ἐσημειώσατό μοι, κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσὶ πλημμελεῖς, ἃς καὶ βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ τοῦ τεύχους πέζῃ παρατεθειμένας ὀλίγιστα δ' εἰσὶν αἱ ὀρθότερον ἢ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔχουσαι. Πλὴν δὲ τούτου τὸ βερολινεῖον παρέχει ἡμῖν ἀγαθὴ τύχη δύο λέξεις καὶ ἰσαριθμὰ χωρία, ὧν ἑνδεῆς ἐστὶ τὸ ἡμέτερον ἐκ παράδορμῆς τοῦ ἀντιγράφου, καὶ ἄτινα περιέλαβον ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἀγκύλαις περικλείσας ἐν εὐδιακρίτουσ ποιήσω. Ὡσαύτως δὲ ἀγκύλαις περιέκλεισα γωνιώδεσι καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἐξερρήκους μέρος.

Ἐν ἐκτέρω δὲ τῶν χειρογράφων τὸ τοῦ βασιλέως τούτου ἐπώνυμον φέρεται γεγραμμένον ἀνευ τοῦ Ν: **Καντακουζηνός**· ἀλλ' ἐγὼ κατηκολούθησα οὐχὶ τῷ ἡμετέρῳ, ἐνθα τὸ Ν φαίνεται ὑπ' ἄλλης χειρὸς παρεμβεδλημένον, ἀλλ' αὐτῷ τούτῳ τῷ Ματθαίῳ, οὗ ἡ ὑπογραφή ἐν τῷ Γ' Συνοδικῷ Τόμῳ κατὰ τῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνης

τοῖς προτέροις ὁμολόγῳ, οὕτως ἔχουσα φέρεται: **Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός**¹. Οὕτω δ' ἐπιγράφεται καὶ ὁ τούτου πατήρ ἐν τε τῇ Ἱστορίᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς συγγραμμάσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν ἐστὶ κοινῶς παραδεδεγμένη ἡ διὰ τοῦ Ν γραφὴ τοῦ ὀνόματος.

Τὸν λόγον τοίνυν τοῦτον ὀλομερῆ παρέχων τοῖς φιλολογοῦσι δεῖν ἔγνω καὶ τὸν πρῶτον συνεκδοῦναι, τοῦτο μὲν ἵνα ὑποδείξω τὰς διαφορούσας γραφὰς τοῦ ἐν τῷ βερολινεῖ χειρογράφῳ περιωθέντος ἐλαχίστου μέρους αὐτοῦ, τοῦτο δὲ ἵν' ἀμφοτέρων τὴν γνώσιν κοινοτέραν ποιήσω, παρ' ὅσον ὀλιγίστοις μόνον ἐστὶ διαδεδομένον τὸ *Δελτίον* τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας, ἐν ᾧ, ὡς εἴρηται, ἐκδέδωκα αὐτούς.

Περαιῶν τὸν περὶ τούτου λόγον καθῆκον συνκισθάνομαι ἀπαραίτητον καὶ δημοσίᾳ ἐκφράσαι τῷ σοφῷ καθηγητῇ Κ. Δεδώρῳ τὰς τε θερμὰς εὐχαριστίας ἅμα καὶ τὴν ἄκραν εὐγνωμοσύνην μου ἀνθ' ὧν συνεπελάβετό μοι εἰς πλήρη καταρτισμὸν τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΜΑΘΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΚΥΡΑΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ ΤΗΝ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΗΝ.

Παιδεία, καὶ λόγος, καὶ ἀρετὴ μέγα τι χρῆμα καὶ στερόδον περιτείχισμα τοῖς ταῦτ' ἔχουσι γίνεται. Διὸ καὶ πάντας χρῆναι μεταδιώκειν καὶ μὴ ῥαθυμεῖν περὶ τὰ τοιαῦτα μηδ' ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ σπουδάζειν καὶ σὺν ἰδρωτί ζητεῖν ἐθέλειν ἠγῆμαι· ἐν πάσῃ γὰρ ᾧρα τε καὶ ἡλικίᾳ καὶ πράγματι χρήσιμα ταῦτα τοῖς κτωμένοις ὄντα τυγχάνει, τοὺς μὲν εὐτυχοῦντας παιδεύοντα πρὸς τὸ μὴ μέγα φρονεῖν ἐν ἐώλοις πράγμασι καὶ ῥευστοῖς, τοὺς δὲ κακῶς πράττοντας μὴ ὀλιγορεῖν μηδ' ὀργίζεσθαι, εἴπερ ἄρα κακῶς πράττουσι πεπαιδευμένοι τινὲς ὄντες καὶ λόγῳ τετιμημένοι. Ψυχῆς γὰρ ἀρετὰ τὸ δύνασθαι φέρειν πάντα μεγαλοψύχως, ὡς περ κακία ταύτης τὸ ὀλιγορεῖν καὶ μὴ ἀντέ-

¹ Ἴδε Δουκαγγ. Famil. August. Byzantin. σελ. 210. Venet. καὶ Ἑλλην. Πατρ. τόμ. ΡΝ', σελ. 843.